

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه

دکتر علی اصغر کیا[✉]، رضا بهنام‌راد*

چکیده

کودکان و نوجوانان، بیشترین و دائمی‌ترین مخاطبان تلویزیون هستند، این در حالی است که بخش قابل توجهی از برنامه‌ها برای بزرگسالان ساخته شده است و متناسب با درک و تجربه زیستی آنها نیست و ممکن است به رشد ذهنی، احساسی، اخلاقی و جسمی آنها لطمه بزند. برای حفاظت از کودکان در قبال برنامه‌های نامناسب یا زیانبار، در اغلب کشورها، نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی ایجاد شده است. این پژوهش با هدف شناخت مبانی نظری و نیز وجوه تشابه و تمایز این نظام در کشورهای اسلامی با کشورهای اروپایی و آمریکایی، با روش اسنادی (شامل مطالعه قوانین، مقررات، سیستم‌ها و فرایندهای قانون‌گذاری، اجرا، نظارت و کنترل) در کشورهای امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد این نظام‌ها در همه کشورها با استفاده از رده‌بندی سنی، بر اساس نظام نشانه‌ای مرکب از حروف، اعداد و علائم مثبت و منفی، تعریف می‌شود که بر مبنای قانون و تحت حاکمیت نهاد تنظیم مقررات رسانه‌ها (نهاد مستقل قانونی با وظایف قانون‌گذاری، اجرایی و نظارتی - قضایی) و در چارچوب دستورالعمل‌های مدون اجرا می‌گردد و عمده تمایز آنها در خصوص ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های محتوا و چگونگی تعیین و تعریف محتوای مشمول درجه‌بندی بر حسب سنین مختلف، بر اساس نظام هنجاری جامعه، اعم از گفتار نامناسب، برهنگی، موضوعات و روابط بزرگسالان، روابط یا ارجاعات جنسی مجاز، بزه و ناهنجاری‌هاست.

کلید واژه‌ها: تلویزیون، کودکان، نظام درجه‌بندی برنامه‌ها

✉ نویسنده مسئول: دکترای علوم ارتباطات، دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

Email: keya@atu.ac.ir

* دانشجوی دکترای علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی

تاریخ دریافت: ۹۶/۲/۸ تجدید نظر: ۹۶/۳/۱۷ پذیرش نهایی: ۹۶/۴/۱

DOI: 10.22082/cr.2017.62665.1319

مقدمه

از میان ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، متغیر سن، نقش مهمی در میزان و الگوی استفاده از تلویزیون و تأثیرات احتمالی آن بر افراد ایفا می‌کند. امروزه، کودکان و نوجوانان، هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی، مهم‌ترین مشتریان رسانه‌ها به شمار می‌آیند و «رسانه‌های جمعی، علی‌الخصوص تلویزیون، فضای فراغت کودکان را تسخیر نموده است» (ساروخانی، ۱۳۸۷، ص ۲۱).

این در حالی است که بسیاری از برنامه‌های تلویزیونی دارای محتوایی است که با شناخت و تجربه زیستی بزرگسالان سازگار است و ممکن است برای مخاطبان کودک و نوجوان که هنوز مراحل رشد ذهنی، جسمی و عاطفی را طی نکرده و به بلوغ لازم برای درک و تمایز عالم واقع از خیال نرسیده‌اند، مناسب نباشد. مخاطبان بزرگسال از آگاهی، دانش و تجربه کافی زندگی برخوردارند و لذا قدرت درک و تمایز میان عالم واقع از تخیل و عالم غیرواقع داستان‌ها، نمایش‌ها و موضوعات را دارند؛ اما کودکان و نوجوانان در مسیر رشد طبیعی خود هستند و ممکن است با دیدن چنین محتواهایی، آن را بخشی از واقعیت جهان پیرامون بپندارند و تحت تأثیر شدید عاطفی، روانی و شناختی قرار گیرند و واکنش‌هایی متفاوت از بزرگسالان، یا شدیدتر از آنچه به‌طور طبیعی انتظار می‌رود، از خود بروز دهند که برای آنها مخاطرات رفتاری و جسمی در پی داشته باشد یا به رشد ذهنی، شناختی، اخلاقی، جسمی و احساسی آنها لطمه وارد کند.

گزارشی از یک رویداد جاری پرحادثه، مستندی محض از حیات وحش یا شوها و برنامه‌های نمایشی یا سینمایی با داستان‌های خیالی یا ترسناک، یا موضوعات ماوراءالطبیعه و ارواح، معمولاً برای بزرگسالان خوشایند و دلپذیر است، آنها را سرگرم می‌کند و می‌خنداند و گاه از آن می‌آموزند، اما ممکن است برای برخی کودکان، آزاردهنده و دارای تأثیرات منفی از جمله ترس و اختلالات روحی یا جسمی باشد یا تقلید از رفتار پرخطر را در پی داشته باشد.

همین‌طور ممکن است یک برنامه کارشناسی یا نمایشی یا فیلم سینمایی که حاوی موضوعات یا روابط خاص بزرگسالان است، از جمله مسائل و مشکلات روابط

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۳۳

خانوادگی یا زناشویی، برای بچه‌ها نامفهوم یا اغواکننده و حتی گمراه‌کننده باشد، در حالی که برای بزرگسالان آموزنده یا صرفاً مفرح است.

پخش فیلم‌ها و سریال‌های اکشن و جذاب که دارای سوژه و صحنه‌های خشونت شدید یا زدوخوردهای رزمی و پرش‌های حیرت‌آور از ارتفاعات هستند و با ترفندهای فیلم‌سازی و جلوه‌های ویژه و جذاب تولید می‌شوند، یا پخش برنامه درباره حوادث تاریخی که حاوی صحنه‌های خشونت‌آمیز جنگ همراه با قتل و کشتار و حتی بریدن سر و دست و پاست، در ساعات معمول روز یا اوقاتی عموم مخاطبان بیننده تلویزیون هستند، برای کودکان و نوجوانان مناسب نیست و ممکن است آنها را بترساند یا تحریک به تقلید کند.

این مسئله در مورد فیلم‌ها و سریال‌های تاریخی و بویژه سریال‌های دینی که طبعاً در یک جامعه دینی از گرایش و پذیرش بیشتری برای تولید و پخش آن برخوردار است، جای تأمل بیشتری دارد. نمایش بسیاری از موضوعات و مسائل دینی مثل مرگ و دوزخ، شیطان و فرشتگان، گناه و عقوبت‌ها، بهشت و جهنم، معجزات و امثال آنکه با اعتقادات و باورهای دینی مردم همخوانی دارد و بالطبع از سوی خانواده‌ها تأیید و تقویت می‌شود، مستلزم نمایش هنرمندانه و توأم با جلوه‌های ویژه از این صحنه‌هاست و از آنجا که با توانایی‌های محدود در رشد ذهنی، از درک واقعیت و تمیز آن از خیال و فیلم عاجزند، ممکن است این صحنه‌ها، باورپذیری نادرستی را در آنها شکل دهد، به ترس شدید آنها منجر شود، یا آنها را به اقداماتی خطرناک ترغیب کند.

به عبارت کلی، نکته کلیدی و مهم این است که «در تلویزیون، کودکان همان چیزی را نمی‌بینند که بزرگ‌ترها می‌بینند» و این امر ممکن است موجب آشفتگی‌هایی در آنها شود: دشواری به خواب رفتن، کابوس، اضطراب، عادی کردن خشونت و پرخاشگری. حتی اگر کودک هیچ نشانه‌ای از ترس، هنگام تماشای تصویری که او را می‌ترساند، نشان ندهد، ترس او در موقعیت‌های ویژه می‌تواند ظاهر شود، مثلاً وقتی چراغ خاموش می‌شود یا هنگام خواب (CSA¹، ۲۰۱۶).

بنابراین، ممکن است چنین برنامه یا محتوایی، منجر به واکنش‌های احساسی و رفتاری

1. CONSEIL SUPERIEUR DE L'AUDIOVISUEL (CSA)

متفاوت یا شدیدتر از آنچه به‌طور طبیعی انتظار می‌رود، در کودکان شود و به رشد ذهنی، شناختی، اخلاقی، جسمی و احساسی آنها لطمه وارد کند. از این رو، والدین همواره نسبت به تأثیرات بالقوه رسانه‌ها و بویژه تلویزیون بر فرزندانشان نگرانی‌های زیادی دارند و اغلب این نگرانی‌ها مربوط به آن دسته از محتوای رسانه‌هاست که شامل خشونت، مسائل جنسی، پرخاشگری و محتوای ترسناک می‌شود (کالورت^۱ و ویلسون^۲، ۲۰۰۶، ص ۵۲۷).

این تأثیرات، در مطالعات گسترده جهانی که نظریه‌های تأثیر رسانه‌ها و بویژه تلویزیون بر مبنای آنها شکل گرفته، به تفصیل تشریح شده است.

سالومون^۳، پژوهشگر و مشاور بین‌المللی رسانه‌ها و کارشناس متخصص در امور تنظیم مقررات رادیو تلویزیون، در کتاب جامعی با عنوان «راهنمای تنظیم مقررات رادیو تلویزیون» که به اهتمام یونسکو به مطالعه جهانی این امر اختصاص یافته است، با اذعان به این تأثیرات و تصریح این نکته مهم که «رسانه رادیو تلویزیون می‌تواند تا حد قابل ملاحظه‌ای بر تفکر و رفتار مردم، هم تأثیر خوب و هم تأثیر بد بگذارد» (۲۰۰۸، ص ۱۱)، بر ضرورت و اهمیت تنظیم مقررات محتوا در این رسانه تأکید می‌کند و می‌نویسد: تنظیم مقررات محتوای برنامه رادیو و تلویزیون به منظور حفاظت^۴ است: حفاظت از تماشاگران و شنوندگان در قبال آسیب یا موضوع آزار دیدن‌ها و هدف اصلی حفاظت در زمینه محتوای برنامه، حفاظت از افراد کم‌سن و سال و بویژه کودکان است. این امر در سراسر جهان صادق است و بیشتر قانونگذاران نگران حفاظت از سلامت کودکان و نوجوانان هستند. هدف، جستجوی راهی برای حفاظت از کودکان در قبال برنامه‌هایی است که می‌توانند یا ممکن است از نظر اخلاقی^۵، روانی^۶ یا جسمانی^۷ آسیب برسانند. این در عمل به این معنی است که محتوای خاص بزرگسالان^۸ را نمی‌توان زمانی که کودکان احتمالاً برنامه را تماشا می‌کنند یا به آن گوش می‌دهند، نشان داد یا پخش کرد» (سالومون، ۲۰۰۸، صص ۴۲-۴۱).

1. Calvert 2. Wilson 3. Salomon
4. protection 5. morally 6. psychologically
7. physically 8. adult material

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۳۵

از این رو، کشورهای جهان و صنایع رسانه‌ای به دنبال راهی برای مدیریت حفظ تعادل میان حفاظت از کودکان از یک‌سو و تماشای بیشتر بزرگسالان از سوی دیگر بودند؛ چراکه نه می‌توان و نه باید، همه مخاطبان رسانه تلویزیون را کودک انگاشت و بزرگسالان را از بسیاری محتواها و برنامه‌های خاص آنها محروم ساخت و نه می‌توان نسبت به تأثیرات احتمالی پخش برخی برنامه‌ها بر افراد کم‌سن‌وسال بی‌تفاوت بود.

بر این مبنای، صنایع رسانه‌ای به‌منظور اجتناب از آثار زیانبار، بویژه بر مخاطبان کم‌سن‌وسال، و همچنین به‌منظور رفع نگرانی‌های والدین نسبت به تأثیرات نامطلوب بعضی برنامه‌های رسانه‌ها، بویژه برنامه‌های حاوی خشونت، سکس و محتوای ویژه افراد بزرگسال، نظام‌های درجه‌بندی را برای برچسب زدن به محتوای تولیدات مختلف ایجاد کرده‌اند (کالورت و ویلسون، ۲۰۰۶، ص ۵۲۷).

امروزه، بسیاری از کشورها، نظام درجه‌بندی خاص خود را دارند و فرایند درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در هر کشور، ممکن است به دلیل اولویت‌های محلی، از دیگران متمایز باشد. برنامه‌ها از سوی سازمان‌هایی که درجه‌بندی‌ها را مدیریت می‌کنند، شامل شبکه‌های تلویزیونی یا خود تولیدکنندگان محتوا درجه‌بندی می‌شوند (راسل^۱ و کوهن^۲، ۲۰۱۲، ص ۹).

بر این مبنای، نظام درجه‌بندی محتوا و برنامه‌ها، ابتدا در صنعت سینما (از دهه ۶۰ میلادی) و سپس در تلویزیون (از دهه ۹۰ میلادی) و امروزه در همه انواع پلتفرم‌های انتشار محتوا بر بستر بروادکست (امواج رادیو و تلویزیونی) و بروادبند (ایترنت و فضای مجازی و دیجیتال) اجرا می‌شود.

این نظام، با درک تنوع طیف مخاطبان به لحاظ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گوناگون و در نظر گرفتن ویژگی‌ها، توانایی‌ها و مراحل رشد ذهنی، شناختی، ادراکی، اخلاقی، احساسی و روحی آنان، بویژه کودکان و نوجوانان، برای اجتناب از تأثیرات ناخواسته و نامطلوب این برنامه‌ها، با رویکرد مسئولانه به طبقه‌بندی و رده‌بندی برنامه‌ها

1. Russell

2. Cohn

بر اساس میزان تناسب با گروه‌های سنی مختلف می‌پردازد و در هنگام پخش برنامه‌ها، با استفاده از نشانه‌های دیداری و تصویری و در مواردی هشدارهای شنیداری، در خصوص کم‌وکیف محتوا و مناسب بودن یا نبودن برنامه برای مخاطبان سنین مختلف، بویژه کودکان و نوجوانان، اطلاع‌رسانی می‌کند تا مخاطبان با آگاهی و شناخت کامل از محتوای برنامه‌ها، دست به انتخاب و تماشای برنامه‌ها (برای خود یا فرزندان) بزنند. امروزه، اغلب کشورهای جهان نسبت به تنظیم مقررات و ایجاد نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی^۱ اقدام کرده‌اند و در حال حاضر، به‌جز معدودی از کشورها، همگی دارای نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی هستند که به‌صورت ملی رسمیت می‌یابد و اعمال و اجرا می‌شود.

ایران در شمار معدود کشورهایی است که فاقد نظام رسمی انسجام‌یافته‌ای مبتنی بر درجه‌بندی برنامه‌ها و الزامات مکمل آن، از جمله تعیین و رعایت زمان آستانه شب، به معنی خط تقسیم زمان پخش برنامه‌های عمومی از برنامه‌های خاص بزرگسالان، است؛ هرچند یگانه سازمان رسمی رادیو تلویزیونی آن، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی، دارای قوانین و مقررات بسیاری در زمینه محتوای که علاوه بر سیاست‌ها و اولویت‌گذاری‌های تولید، تأمین و پخش برنامه‌ها، مقررات و حدود و ثغور آن را نیز تعیین می‌کند.

از این رو مقتضی است، در کشور ما نیز اقدامات علمی و عملی جامعی در این زمینه به عمل آید و با انجام پژوهش علمی و بررسی مبانی نظری در این زمینه، به مطالعه اسنادی انواع نظام‌های درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در کشورهای منتخب جهان و نیز شناخت و تحلیل مشابهت‌ها و تمایزات انواع نظام‌ها (از نظر ابعاد گوناگون اداری - اجرایی، حقوقی و قانونی، طبقه‌بندی‌های سنی، سیستم تصویری و صوتی اعلان و هشدار) مبادرت شود تا شناخت مناسبی از مبانی و سازوکار اجرایی چنین نظام‌هایی در جهان فراهم آید.

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۳۷

این موضوع، از آن رو نیز حایز اهمیت است که با گسترش روزافزون فناوری‌ها در حوزه انتشار تلویزیونی، بویژه بر بستر اینترنت و فضای مجازی و تسهیل در تولید محتوای دیداری و شنیداری برای انتشار در این فضا، راه برای حضور شبکه‌های تلویزیونی نسل نو هموارتر گردیده است و به همین دلیل نیز، سازمان صداوسیما نهادی را برای تنظیم مقررات در این عرصه ایجاد کرده است و بی‌تردید شناخت و درک تجربه‌های دیگر کشورها در سیاست‌گذاری و مدیریت قانونمند و هوشمندانه آن، ضروری و مفید است.

اهداف و پرسش‌های پژوهش

این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که مبانی و چارچوب نظری و نیز وجوه اشتراک و افتراق انواع نظام‌های درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در کشورهای منتخب جهان (از نظر ابعاد گوناگون اداری - اجرایی، حقوقی و قانونی، طبقه‌بندی‌های سنی، سیستم تصویری و صوتی اعلان و هشدار و...) چیست؟
بر این اساس، اهداف این پژوهش، عبارت‌اند از:

۱. شناخت انواع نظام‌های درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در کشورهای منتخب و مبانی و چارچوب نظری و حقوقی آنها
۲. شناخت و تحلیل مشابهت‌ها و تمایزات نظام‌های درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در کشورهای منتخب

نظام درجه‌بندی برنامه‌ها، تبلور عینی مسئولیت اجتماعی رسانه‌ها

بی‌تردید، سطح انتخاب و کنترل بینندگان در خصوص محتوایی که با آن روبه‌رو می‌شوند و آزادی و توانایی آنان در انتخاب آنچه می‌خواهند ببینند یا گوش دهند، همچنین قادر بودن به ممانعت از تماشا یا شنیدن محتوای نامناسب از سوی کودکان و نوجوانان، بسیار اهمیت دارد و شبکه‌های تلویزیونی، هنگامی مسئولیت اجتماعی خود را به‌درستی انجام داده‌اند که مشتریان خود را قادر سازند رفتار تماشای خود را تنظیم

کنند و از مخاطبان خود، بویژه مخاطبان کم‌سن و سال، در قبال محتوای احتمالاً نامناسب یا زیانبار خود محافظت نمایند.

بر اساس تجربه جهانی، دو رهیافت اساسی برای تحقق این هدف وجود دارد: رهیافت نخست «زمان آستانه»^۱ یا مرز زمان پخش نامیده می‌شود؛ یعنی زمانی در شب که پس از آن، می‌توان محتوای خاص بزرگسالان - همه در چارچوب محدوده‌های قانون و مقررات - را به تدریج نشان داد. رهیافت دوم، «درجه‌بندی برنامه‌ها و ارائه اطلاعات درباره برنامه‌ها»، برای حفاظت از کودکان است. این نظام، بینندگان را قادر می‌سازد آنچه را که در تلویزیون تماشا می‌کنند را آگاهانه انتخاب نمایند. اگر والدین از نوع محتوای برنامه آگاه باشند، می‌توانند درباره مناسب بودن تماشای برنامه‌ها برای بچه‌هایشان آگاهانه تصمیم بگیرند. این کار را می‌توان از طریق اعلان‌های پیش از شروع برنامه انجام داد، مثلاً: «برنامه بعدی حاوی صحنه‌های خشونت ملایم و مقداری گفتار نامناسب بوده و ممکن است برای کودکان کم‌سال‌تر مناسب نباشد». این برنامه‌ها که پس از زمان آستانه ساعت ۲۱ پخش می‌شوند، باید بعد از عبارت «راهنمای بیننده»^۲ بیابند (سالومون، ۲۰۰۸، صص ۴۴-۴۳).

با اذعان به نقش و تأثیرات تلویزیون، بویژه بر مخاطبان کودک و نوجوان، خاستگاه نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، اصل مسئولیت اجتماعی رسانه‌هاست که در قالب نظریه‌ای به نام «نظریه مسئولیت اجتماعی»^۳ مطرح شده است. در این نظریه، اصل بر ایجاد پیوند میان «استقلال و آزادی رسانه‌ها» و «وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی» آنهاست. مضمون اصلی این نظریه این است که آزادی و مسئولیت، دو روی یک سکه‌اند و همان‌گونه که رسانه‌ها حق دارند از دولت و سایر نهادها انتقاد کنند، مسئولیتی نیز در قبال مصالح و منافع ملی و پاسخ به نیازهای جامعه دارند (مهدی‌زاده، ۱۳۹۱، ص ۸۹). از این رو، به نظر می‌رسد نظریه مسئولیت اجتماعی معیار ایده‌آلی برای رسانه‌ها به وجود آورده است (بارانو^۴ و دیویس^۵، ۲۰۱۱، ص ۱۰۰).

1. the watershed

2. viewer advisory

3. social responsibility theory

4. Baran

5. Davis

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در آمریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۳۹

بر اساس اصول اساسی نظریه مسئولیت اجتماعی، رسانه‌ها باید تعهدات و وظایفی را در برابر جامعه بپذیرند و آنها را انجام دهند؛ برای تحقق این تعهدات نیز باید ضمن توجه کامل به استانداردهای حرفه‌ای و پذیرش و ایفای تعهدات مورد نظر، به‌نوعی خودانضباطی حرفه‌ای در چارچوب قوانین و نهادهای موجود ملزم شوند (مک‌کوئیل، ترجمه اجلالی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۱). لذا، این نظریه بر این باور است که دولت باید رسانه‌ها را در تبعیت از ایفای مسئولیت خود نسبت به جامعه ترغیب کند و بر رسانه‌هایی که در جهت بهترین منافع جامعه حرکت نمی‌کنند، نظارت نماید (بیاگی^۱، ۲۰۰۷، ص ۳۴۰).

بنابراین، تدوین استانداردهای حرفه‌ای، خودانضباطی، «خودتنظیمی»^۲ و «خودکنترلی»^۳ حرفه‌ای در چارچوب قوانین و نهادهای قانونی، رکن اصلی تعادل میان آزادی و مسئولیت اجتماعی و به عبارت دیگر آزادی مسئولانه است.

منظور از خودتنظیمی یا خود نظام‌دهی رسانه‌ای آن است که جامعه رسانه‌ای یک کشور یا گردانندگان یک حرفه رسانه‌ای خاص، به‌طور خودکار و بدون مداخله حکومت، با تدوین قواعد رفتاری و ایجاد نهادهای لازم، به تنظیم فعالیت‌های رسانه‌ای بپردازند و حقوق و آزادی‌های دیگران (اعم از عمومی و خصوصی) و ارزش‌های اجتماعی را رعایت کنند (انصاری، ۱۳۹۰، ص ۹۹).

این امر، یعنی پذیرش تعهداتی در قبال جامعه، برای تلویزیون، بیش از سایر رسانه‌ها در نظر گرفته می‌شود. چراکه رادیو و تلویزیون، از طیف امواج^۴ استفاده می‌کنند و طیف امواج، منبع عمومی^۵ است که مطابق با توافق‌نامه‌های پیچیده بین‌المللی به کشورها اختصاص یافته و لذا یک منبعی کمیاب^۶ است. از این رو، همان‌گونه که بلماس^۷ و همکاران (۲۰۱۶) در کتاب اصول اساسی قانون رسانه‌ها شرح می‌دهند، فقط تعداد محدودی فرکانس در دسترس است و تعداد ایستگاه‌هایی که می‌توانند همزمان بدون تداخل امواج، برنامه پخش کنند، محدود است؛ بنابراین، «منطق کمیابی»^۸ ایجاب

1. Biagi

2. self-regulation

3. self-control

4. spectrum

5. public resource

6. scarce resource

7. Belmas

8. scarcity rationale

می‌کند همه طیف امواج رادیویی در خدمت علایق، ضرورت^۱، و آسایش عمومی^۲ قرار گیرد (ص ۴۶۷).

ایجاد نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، یکی از پذیرفته‌شده‌ترین استانداردهای ضروری عمل در شبکه‌های تلویزیونی و خودتنظیمی صنعت رسانه‌ها و نماد بارز پذیرش تعهد و مسئولیت اجتماعی آنهاست.

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، یک نظام طبقه‌بندی و رده‌بندی سنی برنامه‌هاست که بر مبنای آن، دست‌اندرکاران رسانه، محتوای برنامه‌ها را بر اساس میزان تناسب با گروه‌های سنی مخاطبان، دسته‌بندی می‌کنند و هنگام پخش برنامه، با استفاده از نشانه‌ها و علایم مشخصی که بیانگر تناسب داشتن یا نداشتن برنامه با گروه سنی خاص مخاطبان می‌رساند، آن را به اطلاع مخاطبان رسانده و در موارد شدیدتر، با هشدارهای دیداری و شنیداری همراه می‌شود تا والدین به صورتی مسئولانه، با عنایت به شناختی که از فرزندانشان دارند، نسبت به تماشا یا منع تماشای آن از سوی کودکان و نوجوانان، آگاهانه تصمیم‌گیری و اقدام کنند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با استفاده از روش اسنادی انجام شده است و بر مبنای آن، پس از انجام مطالعات جامع در خصوص مبانی و چارچوب نظری نظام‌های درجه‌بندی در جهان، تعداد چهار کشور، شامل دو کشور اسلامی مالزی و ترکیه با مبانی و پیوندهای دینی مشترک و مشابهت‌های فرهنگی و قرابت جغرافیایی (آسیایی) و دو کشور امریکا و فرانسه با مبانی حکومتی، دینی و فرهنگی متمایز (اروپایی و امریکایی) که هر دو از کشورهای دارای نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی و پیشگام در ایجاد چنین نظامی هستند، انتخاب شدند و سپس همه اسناد و مستندات قانونی و مقررات و فرایندهای اجرایی، رویه‌ها، نهادهای مسئول و دست‌اندرکار، معیارها، ملاک‌ها و شاخص‌های

1. necessity

2. public convenience

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۴۱

درجه‌بندی، شیوه‌های اطلاع‌رسانی عمومی و نظام علائم و نشانه‌های صوتی و تصویری به‌کار رفته در هر کشور به‌دقت و به‌صورت جامع مورد بررسی، توصیف و تحلیل و مقایسه قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش

درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، اقدامی مجرد و مستقل نیست که به‌صورت دلخواه از سوی برخی شبکه‌ها و عده‌ای از دست‌اندرکاران این رسانه انجام شود؛ بلکه، نظام و مجموعه‌ای منسجم و به‌هم‌پیوسته از تدابیر و اقدامات مبتنی بر مسئولیت اجتماعی رسانه‌هاست که با هدف حفاظت از افراد آسیب‌پذیر، بویژه کودکان و نوجوانان در قبال برنامه‌های زیانبار این رسانه، فرهنگ‌سازی در زمینه تماشای و اطلاع‌رسانی و هشدار درباره محتوای برنامه‌ها را الزام‌آور و نظام‌مند می‌سازد. وجوه تشابه و تمایز نظام‌های موجود در چهار کشور منتخب و ابعاد و دامنه آن را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

ایجاد نظام بر مبنای قانون: یکی از ویژگی‌های اساسی همه جوامع مدرن و دموکراتیک، بنیان نهادن همه امور بر قانون است. بر این مبنای، تعریف و تعیین دامنه دقیق حقوق طبیعی و حقوق بشر، از جمله آزادی بیان یا محدودیت‌های حاکم بر تولید یا پخش محتوا همچون نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی نیز باید مبتنی بر قانون و تا حد امکان جامع، واضح، شفاف و دقیق باشد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد ایجاد و اجرای نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در کشورهای مورد بررسی، مبتنی بر قانون مصوب و اختیارات قانونی اعطا شده به نهادهای تنظیم مقررات رسانه‌ها در آن کشورها بوده است؛ هرچند، در میان این کشورها، امریکا و فرانسه، در وضع قوانین و مقررات رسانه‌ها و به‌طور خاص تلویزیون بسیار پیشگام بوده‌اند. در امریکا بر اساس قانون سال ۱۹۹۶ ارتباطات راه دور؛ در فرانسه، بر مبنای مأموریت‌هایی که مواد ۱ و ۱۵ قانون آزادی ارتباطات (سپتامبر، ۱۹۸۶) بر عهده شورای عالی سمعی - بصری گذاشته است و با تصویب این شورا در سال

۱۹۹۶؛ در کشور مالزی بر اساس قانون رسانه‌های جمعی و چندرسانه‌ای سال ۱۹۹۸ و در کشور ترکیه هم بر اساس مصوبه نهاد قانونی تنظیم مقررات این کشور در سال ۲۰۰۶، نظام درجه‌بندی خاص اجرایی شدند.

حاکمیت نهاد تنظیم مقررات: بر اساس قوانین این کشورها، ایجاد نهادی مستقل برای تنظیم مقررات رسانه‌ها با اختیاراتی روشن در تنظیم و اجرای مقررات و اعمال محدودیت‌های ساختاری، فنی و محتوایی در چارچوب قانون به رسمیت شناخته شده است. در امریکا، این نهاد به نام کمیسیون ارتباطات فدرال (FCC)^۱، در فرانسه، شورای عالی سمعی و بصری (CSA)، در مالزی، کمیسیون رسانه‌های جمعی و چندرسانه‌ای مالزی (MCMC)^۲ و در ترکیه، شورای عالی رادیو تلویزیون ترکیه (RTUK)^۳ است.

نکته کلیدی و بسیار مهم آن است که نهاد تنظیم مقررات در همه این کشورها، هر سه وظیفه قانونگذاری، اجرایی و نظارتی - قضایی را بر عهده دارند. این نهادها هم دارای اختیارات قانونگذاری و وضع مقررات در چارچوب قوانین مصوب مجلس و نهاد قانونگذاری کشور هستند؛ هم اقتدار اجرایی دارند و نسبت به صدور مجوز تأسیس و فعالیت رسانه‌ها و اعمال چرخه و فرایند گردش کاری نیز اقدام می‌کنند؛ و هم نهاد نظارت بر عملکرد رسانه‌ها محسوب می‌شوند و کار قضاوت و بررسی و صدور حکم قضایی را نیز انجام می‌دهند و با دعاوی حقوقی برای مجازات کسانی که از قوانین آن تخطی کرده‌اند، به‌عنوان دادگاه عمل می‌کنند. هرچند حق استیناف و شکایت به دادگاه‌ها در خصوص احکام این نهادها همواره محفوظ است.

اقدام در چارچوب دستورالعمل: یکی از مسائل مهم در امر تنظیم مقررات محتوا، وجود دستورالعمل‌های جامع، دقیق و روشن بر مبنای قوانین مربوط است که ضمن تأکید و ادای احترام به شأن و حرمت آزادی بیان در تولید و عرضه آثار هنری و فیلم و برنامه تلویزیونی، بر ضرورت رعایت مسئولیت اجتماعی و تعهدات دست‌اندرکاران

1. Federal Communication Commission (FCC)

2. The Malaysian Communications and Multimedia Commission (MCMC)

3. The Radio and Television Supreme Council (RTUK)

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۴۳

رسانه‌ها در قبال جامعه و هنجارها و ملاحظات فرهنگی و اجتماعی تأکید دارند و بر اساس آن، محدودیت‌ها و مقرراتی را در این زمینه وضع می‌کنند. شرایط اخذ مجوز فعالیت و حدود و اختیارات دارنده مجوز و همچنین تعهدات و مسئولیت‌هایی مانند الزام به اجرای نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی و نیز رعایت زمان آستانه پخش شبانه، از جمله آنهاست.

در همه کشورهای مورد بررسی، دستورالعمل‌های فعالیت که شامل مقررات خودتنظیمی است، از سوی نهادهای صنفی مربوط، مثل صاحبان رادیو تلویزیون‌ها یا شوراها و انجمن‌های صنف تهیه‌کنندگان یا پخش‌کنندگان، تهیه و تدوین شده و پس از نظرخواهی‌های عمومی برای تصویب به نهاد قانونی یا دولتی کشور تقدیم گردیده است و با تصویب آن نهاد، رسمیت یافته و لازم‌الاجرا شده است. در برخی موارد نیز نهاد قانونی یا دولتی، دستورالعمل‌هایی را بر مبنای در چارچوب قوانین مصوب، تدوین و ابلاغ کرده‌اند.

عمده‌ترین تمایز در دستورالعمل محتوا در میان کشورهای مورد بررسی، به «محتوای مذهبی» و در پی آن، رویکردهای مبتنی بر دین در تعریف محتوای ناپسند، زشت، مستهجن و...؛ و بالطبع تعیین حدود و مقررات در این زمینه مربوط است. هرچند دستورالعمل‌های همه این کشورها بر لزوم اجتناب از تبعیض، نفرت‌پراکنی یا خصومت بر اساس دین و مذهب تأکید دارند، اما در میان کشورهای مورد بررسی، کشور مالزی در دستورالعمل خود، بندهایی را به محتوای مذهب رسمی این کشور اختصاص داده و تأکید کرده است: «در پرداختن به محتوای مذهبی، رادیو و تلویزیون‌ها باید به اسلام به عنوان دین رسمی کشور و حقوق اساسی آزادی مذهب برای سایر جوامع احترام بگذارند» و «تبلیغ هر دین دیگری به جز اسلام، چه مستقیم و چه غیرمستقیم مجاز نیست»؛ در عین حال، این به معنی ممنوعیت پرداختن به دیگر ادیان و مذاهب نیست و تصریح می‌کند: «برنامه‌های مذهبی با هدف احترام و تبلیغ هماهنگی معنوی هستند و باید پاسخگوی نیازهای متنوع مذهبی جامعه باشند و رادیو و تلویزیون‌ها باید تضمین کنند محتوای مذهبی آنها برای حمله به نژاد یا مذهب مورد استفاده قرار نمی‌گیرد» و «محتوایی که نادرست، متعصبانه، انتقادی و توهین‌آمیز علیه هر

مذهب دیگری باشد، مجاز نیست». همچنین در همین چارچوب، کشور مالزی، تعاریف و مقررات محدودکننده‌تری در خصوص برهنگی، سکس و اعمال جنسی، محتوای مستهجن و سایر محتوای ناپسند یا نامطلوب دارد و با ذکر تعاریف و مصادیق، بر محدودیت‌های آنها تصریح و تأکید می‌کند. این رویکرد و مقررات مبتنی بر دین و شعائر دینی، در کشورهای اروپایی و امریکایی مورد بررسی و حتی در کشور ترکیه که در عین اسلامی بودن، بر اصول آتاتورک و دولت جمهوری ترکیه تأکید دارد، مشاهده نمی‌شود؛ هرچند همه آنها بر مبنای هنجارهای اخلاقی و اجتماعی در این زمینه، چارچوب‌ها و مقرراتی را وضع کرده‌اند.

معمولاً دستورالعمل‌ها در دوره‌های زمانی سه تا پنج‌ساله، متناسب با شرایط اجتماعی و ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه یا تحولات فناوری‌های روز، مورد بازنگری و اصلاح قرار می‌گیرند.

محتوای مشمول نظام درجه‌بندی: بر اساس قوانین و مقررات وضع شده، کلیه شبکه‌های تلویزیونی در کشورهای مورد بررسی، موظف هستند همه برنامه‌ها و محتواها، به‌جز اخبار و برنامه‌های خبری، پخش یا گزارش رویدادهای جاری و ورزشی و نیز تبلیغات بازرگانی را برای پخش از تلویزیون، بر مبنای نظام درجه‌بندی رسمی، درجه‌بندی کنند. در ترکیه، علاوه بر این موارد، پخش مراسم مذهبی نیز از نظام درجه‌بندی محتوا معاف است. البته در تمام موارد فوق، بر اساس دستورالعمل‌های همه این کشورها، در صورتی که محتوا، شامل مواردی با احتمال آسیب به مخاطبان بیمار یا حساس یا افراد کم‌سن و سال باشد، اطلاع‌رسانی و هشدار مجری برنامه به این دسته از مخاطبان الزامی است. فیلم‌های سینمایی نیز اگرچه عموماً در این کشورها تابع نظام درجه‌بندی خاص سینماست، برای پخش از تلویزیون بنابر تشخیص شبکه‌ها با همان درجه‌بندی و در برخی موارد با انجام اصلاحاتی نمایش داده می‌شوند.

شبکه‌های تلویزیونی، مسئول درجه‌بندی همه برنامه‌ها و نمایش علامت درجه‌بندی روی صفحه تلویزیون هستند و نهادهایی از صنف خود رادیو و تلویزیون یا نهادهای حاکم دولتی بر کار آنها نظارت می‌کنند.

همچنین، هیئت‌های ناظر بر درجه‌بندی در نهادهای تنظیم مقررات هر کشور، میزان

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۴۵

درستی و کاربرد آنها را برای برنامه‌های تلویزیونی بررسی و ارزیابی می‌کنند. علاوه بر آن، اگر مردم درباره درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی شکایت یا پیشنهادی داشته باشند، می‌توانند با هیئت ناظر تماس بگیرند و نسبت به آن اعتراض یا شکایت کنند.

محورها و موضوعات اساسی که تقریباً در همه نظام‌های درجه‌بندی در جهان مبنای عمل قرار می‌گیرند، شامل موارد زیر است؛ هرچند همه آنها در چارچوب فرهنگی و اجتماعی هر کشور تعریف می‌شود و نوع درجه یا رده سنی نیز بر اساس میزانی از وجود محتواهای مذکور در برنامه‌ها تعیین می‌گردد که مطابق با آن تعریف و مبنی بر ملاحظات و حساسیت‌های فرهنگی و اجتماعی است:

مناسبات یا روابط خاص بزرگسالان: بخشی از محتوای برنامه‌های تلویزیونی به روابط، تعاملات و گفتگوهای خاص بزرگسالان، مثل روابط زناشویی، اختصاص می‌یابد که اگرچه لزوماً زشت یا ناپسند نیست، اما با درک و فهم بچه‌ها تناسب ندارد و برای آنها گنگ و نامفهوم و در مواردی گمراه‌کننده است.

گفتار نامناسب: اصولاً گفتار بد، از جمله دشنام و ناسزا، برای بسیاری از افراد ناراحت‌کننده است و استفاده از کلمات ناهنجار و الفاظ توهین‌آمیز، بویژه اگر زبان گفتار برخلاف انتظارات مخاطبان باشد، باعث آزار آنها می‌شود. گفتار نامناسب طیف وسیعی از کاربرد گفتار بد تا زبان بی‌ادبانه و مستهجن و دشنام و ناسزا را دربرمی‌گیرد که اگرچه ممکن است در برنامه، متناسب با زمینه محتوا یا رویداد داستانی بوده و اقتضای دراماتیک داشته باشد، اما برای کودکان مناسب نیست و آنها را به یادگیری و تقلید نابجا ترغیب می‌کند.

خشونت: خشونت شامل طیف وسیعی از نابسامانی‌های بلایای طبیعی، اعمال بی‌رحمانه تروریسم، جنگ، کشمکش و درگیری‌های انسانی در واقعیت یا به صورت نمایشی، لودگی شخصیت‌های کارتونی، ورزش‌های رزمی و نظایر آن است. اگرچه خشونت، واقعیت زندگی است و لازم است منعکس یا گزارش شود، یا به تصویر کشیده و نمایش داده شود و انکار روایت یا نمایش حقایق دشوار درباره جهان، ممکن است، لطمه بزرگی به درک شرایط انسانی بزند، با این حال، تصویر یا نمایش خشونت، اعم از خشونت روان‌شناختی، کلامی یا جسمانی و رفتاری، برای افراد کم‌سن‌وسال نامناسب است و ممکن است تأثیرات نامطلوبی بر آنها بگذارد.

برهنگی: پوشش و لباس مناسب در هر جامعه‌ای متناسب با هنجارها و عرف آن جامعه، از جمله هنجارهای دینی، شکل می‌گیرد و به همان نسبت، تعیین و تعریف برهنگی نیز متأثر از آن است. با این حال در همه جوامع برای تعیین درجه‌بندی برنامه‌ها، با ملحوظ داشتن هنجارهای عمومی و عرفی و دینی، به میزان برهنگی افراد در برنامه توجه می‌شود تا تأثیر نامناسب یا بدآموزی یا اثر اغواگرانه و گمراه‌کننده برای کودکان نداشته باشد.

روابط یا ارجاعات جنسی: زبان و سوسه‌انگیز یا گفتار اغواگرانه و گفتگو درباره سکس و روابط جنسی و همچنین اعمال و اقدامات جنسی و سکس، یکی از محورهای اساسی مورد توجه در همه نظام‌های درجه‌بندی تلویزیونی در جهان است که البته با توجه به هنجارها و ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی هر جامعه‌ای تعریف و مصادیق آن تعیین می‌شود و رده سنی یا درجه‌بندی برنامه بر اساس آن معین می‌گردد.

موضوعات ترسناک: بسیاری از موضوعات و محتوای برنامه‌ها، بویژه برنامه‌های نمایشی و سینمایی که عمدتاً با جلوه‌های ویژه و با هدف ایجاد هیجان و سرگرمی ساخته می‌شود، مورد علاقه بزرگسالان و بویژه جوانان است. آنها با این برنامه‌ها، سرگرم می‌شوند و ترس و هیجانات خود را تخلیه و پالایش می‌کنند یا از آن چیزهایی می‌آموزند؛ اما این برنامه‌ها، ممکن است برای کودکان ترسناک باشد، آنها را در تطبیق خیال و واقعیت گمراه کند و یا به تقلید نامناسب تشویق نماید و ناخواسته، آنها را به انجام کارهای خطرناک و آسیب‌زا، مثل پرش از ارتفاع یا استفاده از وسایل یا اعمال خطرناک برای ترساندن دوستان خود ترغیب سازد.

موضوعات متافیزیکی و ماوراءالطبیعه: درک درست از موضوعات و محتوای مفاهیم و امور فلسفی، متافیزیکی، معنوی و ماوراءالطبیعه، مثل عالم برزخ و دوزخ، مرگ و قیامت، خودکشی و شهادت، جن و فرشتگان و... نیازمند رشد ذهنی مناسب افراد است و کودکان از درک درست بسیاری از آنها عاجزند و لذا ممکن است چنین محتوایی آنها را گیج کند یا با ابهام و سردرگمی مواجه سازد و حتی گمراه نماید. چنین محتواهایی، بویژه

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در آمریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۴۷

در برنامه‌های نمایشی و سینمایی که عمدتاً با جلوه‌های ویژه و با هدف بیان مفاهیم پیچیده فلسفی یا معنوی ساخته می‌شوند، برای اغلب بزرگسالان قابل فهم است و آنها را به تأمل و تفکر وامی‌دارد یا از آن چیزهایی می‌آموزند، اما ممکن است کودکان را بترساند یا به باورهای نادرستی منجر شود یا آنها را چنان تقویت کند که این مفاهیم را عین واقعیت، این جهانی و عملی بپندارند و از آن تقلید کنند.

بزه و ناهنجاری‌های اجتماعی (مصرف یا ارجاعات مواد مخدر و مشروبات الکلی، خودکشی، فرار از خانه، کارهای باندهای خلافکار، سرقت، قانون‌شکنی و...): رسانه‌ها به اقتضای رسالت خبری خود در انعکاس و گزارش نابسامانی‌ها و ناهنجاری‌های جامعه یا بر حسب اقتضات نمایشی و دراماتیک، در اغلب موارد ناگزیر از بیان یا نشان دادن این ناهنجاری‌ها هستند که حتی در درست‌ترین شکل ارائه آن، امکان یادگیری و بدآموزی برای بچه‌ها وجود دارد. لذا با وجود توصیه به رسانه‌ها در رعایت ملاحظات مربوط و پرهیز از نمایش جزئیات بلاوجه، همچنان موارد و محتوای زیادی وجود دارد که موضوعات آن صرفاً خاص بزرگسالان است و چه بسا گزارش یا نمایش هشداردهنده یا عبرت‌آموز آن برای بزرگسالان ضرورت داشته، اما برای افراد کم‌سن و سال نامناسب باشد که به این دلیل، رعایت درجه‌بندی سنی و زمان‌بندی پخش توأم با هشدارهای لازم ضرورت می‌یابد.

برنامه‌های حاوی فرایندهای پزشکی: نشان دادن برخی فرایندهای پزشکی و اعمال تشریح یا جراحی در برنامه‌های آموزشی و برای مخاطبان خاص لازم است، اما مستلزم رعایت ملاحظاتی در پخش از شبکه‌های تخصصی یا درجه‌بندی سنی در سایر شبکه‌هاست.

بررسی محتوای مشمول درجه‌بندی در میان کشورهای منتخب این پژوهش نشان می‌دهد: در آمریکا، به اعتبار متمم اول قانون اساسی - که وضع هرگونه قانون برای تحدید آزادی بیان از سوی کنگره را منع کرده است - نهاد تنظیم مقررات (FCC) از هرگونه سانسور برنامه‌ها یا ممنوعیت پخش برنامه‌ها منع شده و هرگونه تنظیم مقررات اجرایی و نظارتی این کمیسیون، باید در چارچوب قانون اساسی و متمم اول آن و نیز قوانین مربوط به مصوب کنگره، از جمله قانون ممنوعیت وقاحت در پخش برنامه‌ها

باشد. بر اساس قانون مذکور، برنامه‌های مستهجن، مورد حمایت متمم اول قانون اساسی نیست و نمی‌توان در هیچ زمان پخش کرد، اما پخش محتوای زشت یا ناپسند را نمی‌توان بر پایه قانون اساسی، برای همیشه ممنوع کرد. از این رو، کنگره و دادگاه‌های امریکا ایجاد محدودیت زمانی (و نه ممنوعیت دائمی) در پخش چنین محتواهایی را برمی‌تابند و FCC بر همین اساس به تنظیم مقررات و تعیین زمان و شرایط پخش می‌پردازد و اجرای نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی و رعایت زمان آستانه پخش، اساسی‌ترین رهیافت تنظیم مقررات آن است. قانون ممنوعیت وقاحت در پخش برنامه‌ها، ضمن ارائه تعریف وقاحت (شامل هر گفتار یا محتوایی در برنامه که اقدامات یا اعمال جنسی را به گونه‌ای نمایش دهد یا توصیف کند که طبق استانداردهای جامعه معاصر برای رسانه رادیو تلویزیون به طور قطع زشت تلقی شود)، پخش یا نشان دادن برهنگی آلت جنسی و سخنان زشت و ناپسند را به جز «زمان حفاظ امن» یعنی ساعات ۱۰ شب تا ۶ صبح، ممنوع کرده است. قوانین جداگانه‌ای نیز پخش ناسزاگویی و برنامه‌های وقیحانه در خارج از این ساعات را ممنوع کرده است و چنین محتوایی نباید به هیچ وجه در ساعات معمول روز (۶ صبح تا ۱۰ شب) پخش شود و در صورت پخش، حتی پخش ناسزا یا عمل وقیحانه در پخش زنده برنامه، برای آن مجازات و جریمه در نظر گرفته شده است. بر همین اساس، پخش چنین محتوایی در چارچوب نظام درجه‌بندی، رعایت زمان‌بندی پخش و اطلاع‌رسانی درباره رده سنی برنامه به مخاطب، امکان‌پذیر است. رعایت زمان‌بندی پخش محتوای خشونت‌آمیز در برنامه‌ها و اجرای نظام درجه‌بندی و اطلاع‌رسانی در این زمینه نیز بر اساس مقررات FCC، الزامی است. در تعریف رده‌های سنی نظام درجه‌بندی تا حدودی، میزان و نحوه وجود محتوای احتمالاً زیانبار (از جمله گفتگو یا گفتار وسوسه‌انگیز یا شهوانی یا بی‌ادبانه یا وقیحانه، موقعیت‌ها و روابط جنسی یا خشونت) در برنامه‌ها تعیین شده است.

در فرانسه، با تسری یافتن قانون آزادی مطبوعات سال ۱۸۸۱ میلادی به رسانه‌های دیداری - شنیداری در سال ۱۹۸۲ که بر ایجاد تعادل بین آزادی بیان از یک سو و حمایت از حقوق فردی و نظم عمومی از سوی دیگر تأکید داشت، ماده یک قانون آزادی رسانه‌ها (۱۹۸۶)، اعمال این آزادی را مشروط به رعایت شأن و کرامت انسانی،

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۴۹

حقوق فردی و مالکیت خصوصی، بیان کثرت‌گرایی مکاتب فکری و نظرها، حفاظت از کودکان، حفظ نظم عمومی و امنیت ملی و رعایت استانداردهای مورد انتظار از خدمات عمومی می‌داند این قانون، اقدامات ویژه برای حفاظت از کودکان، مثل ممنوعیت پخش برنامه‌های خشن یا پورنوگرافی را قانونی می‌داند و ضمن تعیین نهاد مسئول کنترل برنامه‌های تلویزیونی، رعایت ساعات پخش محتوا و برنامه‌هایی که ممکن است به رشد اخلاقی، ذهنی و جسمانی کودکان آسیب برساند و همچنین ایجاد نظام درجه‌بندی برنامه‌ها را الزامی می‌سازد. ضمن آنکه به‌طور کلی، برنامه‌های حاوی نفرت، خشونت، تبعیض در زمینه جنسیت، مذهب یا ملیت ممنوع است. بر اساس نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی فرانسه، همه شبکه‌های تلویزیونی، باید ضمن رعایت ممنوعیت‌های مذکور، از پخش هرگونه برنامه‌ای که برای کودکان و نوجوانان مناسب نیست، در ساعات پخش روزانه (۶ صبح تا ۲۲:۳۰ شب) اجتناب ورزند و پس از آن، با رعایت درجه‌بندی برنامه‌ها و اطلاع‌رسانی و هشدارهای لازم در این زمینه، بر حسب میزان و ماهیت صحنه‌ها یا محتوای خشونت‌آمیز و نیز اعمال یا گفتار جنسی، اقدام به پخش کنند.

در مالزی، قانون رسانه‌های جمعی و چندرسانه‌ای سال ۱۹۹۸، با ارائه تعاریف روشن و مدون، پخش هرگونه محتوایی را که زشت، مستهجن، نادرست، تهدیدآمیز یا اهانت‌آمیز با قصد آزار، سوءاستفاده، تهدید یا تعرض به دیگران باشد ممنوع ساخته است و به‌صراحت نمایش برهنگی و سکس را تحت هیچ شرایطی مجاز نمی‌داند، مگر به‌حکم هیئت سانسور فیلم. همچنین گفتار ناپسند، شامل کلمات توهین‌آمیز یا فحاشی و نیز ارجاعات بی‌ادبانه به عمل یا اندام‌های جنسی را جز در موقعیت و بستر رایج خود و نه به‌قصد گفتار بی‌ادبانه، مجاز نمی‌داند. این قانون، نمایش خشونت جنسی نظیر تجاوز را نیز ممنوع ساخته، اما نمایش انواع دیگر خشونت را به‌شرط توجیه‌پذیری در زمینه و بستر دراماتیک و نمایش و با رعایت زمان آستانه پخش و نیز در چارچوب نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی مجاز دانسته است. نظام درجه‌بندی مذکور، با تعیین حدود و شرایط ارائه محتوای احتمالاً نامناسب برای سنین مختلف، رده‌های سنی محتواها را تعیین و بر ضرورت اجرای درست نظام درجه‌بندی و اطلاع‌رسانی در این زمینه تأکید کرده است.

نظام درجه‌بندی ترکیه نیز با اذعان به هدف از ایجاد این نظام که حفاظت از کودکان و

نوجوانان در برابر محتوای زیانباری همچون گفتار نامناسب، خشونت، تحریک به سیگار کشیدن، نوشیدن مشروبات الکلی، قماربازی، خودکشی یا رفتارهای منفی است، نمادها و نشانه‌هایی را بر اساس میزان تناسب محتواها و برنامه‌ها با گروه‌های سنی مختلف تعیین کرده است و به کار می‌برد. بر اساس قانون تأسیس شرکت‌های رادیوتلوویزیونی و خدمات رسانه‌ای ترکیه در سال ۲۰۱۱، هر نوع برنامه‌ای که امکان دارد به رشد جسمانی، ذهنی، یا اخلاقی کودکان و نوجوانان آسیب رساند، نباید در زمانی پخش شود که ممکن است آنها تماشاگر برنامه باشند و نباید بدون علامت هشداردهنده و حفاظتی مطابق نظام درجه‌بندی برنامه‌ها پخش گردد. البته این موارد، غیر از محتوایی است که اصولاً ممنوع است؛ شامل تخطی از استقلال دولت جمهوری ترکیه و اصول آتاتورک؛ یا تحقیر، تحریک و دامن زدن به نفرت و خصومت نژادی، جنسیتی، طبقاتی، منطقه‌ای و مذهبی؛ یا تمجید و تشویق تروریست و آموزش ارتکاب جرم و جنایت؛ یا ارائه محتوایی که برخلاف ارزش‌های ملی و اخلاقی جامعه است، یا تشویق به اعمالی که سلامت عمومی یا حفاظت از محیط‌زیست و حیوانات را به خطر می‌افکند.

مبنای درجه‌بندی: همه نظام‌های درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در جهان، از جمله کشورهای مورد بررسی، بر پایه طبقه‌بندی سنی مخاطبان شکل گرفته‌اند. اصولاً نخستین گام در نظام درجه‌بندی سنی، تعیین قانونی سن حفاظت از افراد کم‌سن و سال در قبال محتوای احتمالاً زیانبار تلویزیون برای کودکان است. تعیین یک سن قانونی، بسته به جوامع و فرهنگ‌های گوناگون و ملاحظات اجتماعی، متفاوت است. سن کودک در اسناد سازمان ملل از جمله کنوانسیون جهانی حقوق کودکان، برابر ۱۸ سال تعریف شده است، اما در میان کشورهای منتخب مورد بررسی، امریکا با توجه به ملاحظات فرهنگی خود، این سن را ۱۶ سال در نظر گرفته است.

نظام علایم و نشانه‌ها (راهنما - هشدار): برای راهنمایی مخاطب از درجه‌بندی برنامه و محتوای آن، همه شبکه‌های تلویزیونی موظف هستند تا از راهنما و علایم و نشان تعیین شده در نظام درجه‌بندی هر کشور استفاده کنند و آن را پیش از نمایش برنامه‌ها و در آغاز برنامه و نیز بلافاصله پس از هر وقفه تبلیغاتی و در ادامه پخش

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۵۱

برنامه مذکور نمایش دهند. این راهنماها که عموماً در گوشه راست یا چپ بالای صفحه تلویزیون ظاهر می‌شود، نشانگر رده‌بندی سنی برنامه است و در برخی کشورها، با علائم یا حروف توصیف‌گر محتوا یا برچسب‌های محتوا شامل یک یا چند حرف افزوده به درجه‌بندی اصلی نیز همراه است تا والدین دریابند چه زمان یک نمایش ممکن است حاوی خشونت، سکس، گفتار ناپسند، یا گفتگوهای تحریک‌آمیز باشد.

اغلب نظام‌های درجه‌بندی در جهان، به‌صورت دیداری و تصویری است و از اعداد و در مواردی از حروف (G¹ یا PG² یا C³) یا علائم مثبت (+) و منفی (-) در کنار اعداد، برای نشان دادن گروه سنی مخاطبان استفاده می‌کنند. همچنین، همه نظام‌های درجه‌بندی، برنامه‌هایی با درجه‌بندی (G) یا عمومی دارند که برای پخش در ساعات پخش روزانه تا قبل از زمان آستانه شب مناسب است، اما در برخی کشورها لزومی به درج این نشانه بر صفحه تلویزیون در هنگام پخش آنها نیست. همچنین همه درجه‌بندی‌های سنی بر وجود برخی برنامه‌ها که لزوماً برای بچه‌ها نامناسب نیست، اما درک درست معنی و مفهوم پیام آن مستلزم راهنمایی والدین است، صحنه‌های گذارند و یکی از درجه‌های اصلی، PG یا همان ضرورت راهنمایی والدین است.

در میان کشورهای مورد بررسی، فرانسه و ترکیه، از اعداد به همراه علائم مثبت و منفی، برای تعیین و اعلام درجه‌بندی استفاده کرده‌اند. کشورهای امریکا و مالزی از ترکیب اعداد و حروف (TV, G, PG) برای نشان دادن مناسب بودن محتوا برای گروه‌های سنی خاص بهره گرفته‌اند. تعداد طبقه‌بندی درجه‌ها در کشورهای مختلف متفاوت است. امریکا و ترکیه، برای توصیف محتوا، از جمله خشونت، یا گفتار نامناسب یا وجود صحنه‌های جنسی در نظام درجه‌بندی سنی برنامه‌های تلویزیونی خود، از برخی حروف یا نشانه‌های گرافیکی بهره گرفته‌اند تا اطلاعات و راهنمایی دقیق‌تری به مخاطب درباره محتوای برنامه داده شود و در نتیجه برای تماشای برنامه بر مبنای میزان تناسب آن با خود یا فرزندان و کودکان و نوجوانان در خانواده تصمیم‌گیری درست‌تر و آگاهانه‌تری صورت گیرد.

کشور	نظام درجه‌بندی برنامه‌ها	معنا و مفهوم نشانه
امریکا	TV – Y (برای همه کودکان)	موضوعات و عناصر در این برنامه، چه کارتونی یا زنده، به‌طور خاص برای مخاطبان خردسال، شامل کودکان سنین ۲-۶ سال، طراحی شده است. انتظار نمی‌رود این برنامه خردسالان را بترساند.
	TV – 7 (کودکان بزرگ‌تر از ۷ سال)	این برنامه می‌تواند برای کودکانی مناسب باشد که مهارت‌های رشد را که برای تمایز میان واقعیت و تخیل لازم است، کسب کرده‌اند. موضوعات و عناصر در این برنامه ممکن است شامل خشونت فانتزی ملایم یا خشونت کمیک باشد، یا ممکن است کودکان زیر ۷ سال را بترساند؛ بنابراین، والدین ممکن است بخواهند مناسب بودن این برنامه را برای کودکان خردسال خود مورد توجه قرار دهند.
	TV-Y7-FV کودکان بزرگتر - خشونت فانتزی	خشونت فانتزی ممکن است شدیدتر یا با زدو خورد بیشتری از سایر برنامه‌ها در طبقه‌بندی TV-Y7 باشد.
	TV – G (عموم مخاطبان)	برنامه مناسب همه سنین است؛ اما لزوماً برنامه خاص کودکان نیست. اغلب والدین ممکن است این برنامه را مناسب همه سنین بیابند. اگرچه این درجه‌بندی، برنامه‌ای را که به‌طور خاص برای کودکان طراحی شده، این مشخص نمی‌کند، اما بیشتر والدین ممکن است اجازه دهند کودکان کم‌سال‌ترشان این برنامه را بدون همراه تماشا کنند. این برنامه شامل خشونت اندک یا بدون خشونت، زبان تند و گفتگوها یا موقعیت‌های جنسی اندک یا بدون آن است.
	TV – PG (راهنمایی والدین توصیه می‌شود)	ممکن است برنامه برای کودکان کم‌سن‌وسال نامناسب باشد. این برنامه شامل مواردی است که والدین ممکن است برای کودکان خردسال خود نامناسب تشخیص دهند. بسیاری از والدین ممکن است بخواهند این برنامه را در کنار کودک خردسالشان تماشا کنند. ممکن است موضوع آن راهنمایی والدین را بطلبد یا ممکن است این برنامه شامل یک یا چند مورد زیر باشد: گفتگوهای وسوسه‌انگیز یا گفتارهای اغواگرانه (D)، کمی زبان بی‌ادبانه (L)، چند موقعیت جنسی (S)، یا خشونت ملایم (V).

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در آمریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۵۳

کشور	نظام درجه‌بندی برنامه‌ها	معنا و مفهوم نشانه
امریکا	TV – 14 (نامناسب برای ۱۴ سال و کمتر)	این برنامه شامل مواردی است که بسیاری از والدین ممکن است آن را برای کودکان زیر ۱۴ سال نامناسب ببینند. به والدین اخطار شدید داده می‌شود و از آنها به‌شدت خواسته می‌شود که در نظارت بر تماشای این برنامه توجه بیشتری اعمال کنند و در مورد اجازه دادن به کودکان زیر ۱۴ سال برای تماشای بدون همراه این برنامه هشدار داده می‌شود. این برنامه ممکن است شامل یک یا چند مورد زیر باشد: گفتگوی به‌شدت وسوسه‌انگیز (D)، زبان وقیحانه (L)، موقعیت‌های به‌شدت جنسی (S)، یا خشونت شدید (V).
	MA-TV (فقط مخاطبان بزرگسال)	این برنامه خاص تماشای بزرگسالان طراحی شده است و به این ترتیب می‌تواند برای کودکان زیر ۱۷ سال نامناسب باشد. این برنامه می‌تواند شامل یک یا چند مورد زیر باشد: زبان مستهجن (L)، عمل جنسی بی‌پرده (S)، یا خشونت مفرط (V).
فرانسه	10- نامناسب برای ۱۰ سال و کمتر	برنامه شامل صحنه‌هایی است که احتمالاً افراد کم‌سن را می‌ترساند یا موضوع برنامه خطر آسیب رساندن به آنها را دارد. چنین برنامه‌هایی را نمی‌توان در برنامه‌های کودکان گنجانده، اما پخش آنها در طول روز مجاز است.
	12- نامناسب برای ۱۲ سال و کمتر	برنامه احتمالاً شاکله کودکان زیر ۱۲ سال را تخریب می‌کند، زیرا آنان را نسبت به تکرار خشونت جسمی یا روان‌شناختی یا رفتار جنسی افراد بالغ برمی‌انگیزد. این نوع برنامه‌ها، عمدتاً پس از ساعت ۱۰ شب پخش می‌شوند، اما پس از ساعت ۲۰:۳۰ هم می‌توانند به نمایش درآیند (زنجیره‌های سینمایی و تلویزیون پولی تابع مقررات دیگری هستند).
	16- نامناسب برای ۱۶ سال و کمتر	برنامه احتمالاً شاکله افراد کمتر از ۱۶ سال را تخریب می‌کند، به‌طور خاص برنامه‌های اروتیک یا برنامه‌های پر تأثیر خشونت. این نوع برنامه‌ها پس از ساعت ۲۲:۳۰ شب پخش می‌شوند.
	18- ممنوع برای کمتر از ۱۸ سال	فیلم‌ها و برنامه‌های پورنوگرافی یا برنامه‌های بسیار خشن که برای افراد کمتر از ۱۸ سال ممنوع هستند. این برنامه‌ها مستلزم اخطار به افراد بزرگسال مبنی بر آن است که برنامه می‌تواند به رشد جسمی، ذهنی یا اخلاقی افراد کمتر از ۱۸ سال آسیب برساند. فقط مجموعه‌های خاص سینمایی و تلویزیون پولی که از طریق اشتراک موجود است و با ایجاد سیستم مسدودسازی، می‌توان مانع از دسترسی کودکان به چنین برنامه‌هایی شد، مجاز به پخش آنها هستند. این نوع برنامه‌ها فقط باید بین ساعات نیمه‌شب تا ۵ صبح پخش شوند.

۵۴ ❖ پژوهش‌های ارتباطی / سال بیست‌وچهارم / شماره ۲ (پیاپی ۹۰) / تابستان ۱۳۹۶

کشور	نظام درجه‌بندی برنامه‌ها	معنا و مفهوم نشانه
	U (برای مخاطبان عام - مناسب همه سنین)	برنامه برای مخاطبان عام است و تماشاگران در همه سنین می‌توانند آن را ببینند. برنامه خشونت ندارد یا خیلی کم دارد، حاوی گفتار خشن و گفتگو یا موقعیت‌های جنسی هم نیست یا خیلی کم دارد.
	PG-14 (راهنمایی والدین به کودکان زیر ۱۴ سال)	راهنمایی والدین هنگام تماشای برنامه از سوی کودکان زیر ۱۴ سال لازم است. امکان دارد این نوع برنامه‌ها حاوی خشونت ملایم فیزیکی، خشونت کمیک، وحشت کمیک، جلوه‌های ویژه، فانتزی، عناصر فراطبیعی یا خشونت کارتونی باشند. همچنین ممکن است گفتگوی اغواگرانه و موقعیت‌ها و کنایات جنسی ملایم در آن مشاهده شود، اما تصاویر، پراکنده، محتاطانه و با شدت کم خواهند بود.
مالزی	PG-18 (راهنمایی والدین به کودکان زیر ۱۸ سال)	به والدین یا مراقبین به شدت هشدار داده می‌شود که در اجازه دادن به افراد جوان زیر ۱۸ سال برای تماشای این برنامه بدون نظارت، محتاط باشند. چنین برنامه‌ای ممکن است حاوی موضوعات خاص، محتوای جنسی، ارجاعات جنسی محتاطانه، گفتار اغواگرانه و در برخی موارد گفتار ناپسند و ناهنجار و خشونت باشد که عناصر غالب در روایت داستان به شمار می‌روند و در بستر موضوع و شخصیت‌پردازی، توجیه‌پذیر هستند. این نوع برنامه ممکن است حاوی موضوعات بزرگسالان و مسائل اجتماعی به شیوه واقع‌گرایانه، ولی بی‌پرده باشد.
	18+ (برای افراد بالاتر از ۱۸ سال)	این نوع برنامه خاص تماشای بزرگسالان بوده است و ممکن است حاوی یک یا چند مورد ذیل باشد که بخش جدایی‌ناپذیر پردازش پیرنگ و شخصیت یا موضوع در نظر گرفته می‌شود: خشونت شدید و نمایش خشونت، تصاویر بی‌پرده وحشتناک، گفتار بی‌پرده و صریح، موضوعات خاص بزرگسالان، موقعیت‌های شدید جنسی و گفتار اغواگرانه.

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۵۵

کشور	نظام درجه‌بندی برنامه‌ها	معنا و مفهوم نشانه
ترکیه	Genel Izleyici عموم بینندگان	مناسب برای همه سنین. علامت برنامه‌های خانوادگی، در شروع برنامه / فیلم و پس از هر وقفه آگهی تجاری، نشان داده می‌شود.
	7+: مناسب سنین ۷ سال و بالاتر	در آغاز برنامه / فیلم و پس از هر وقفه آگهی تجاری نشان داده می‌شود.
	13+: مناسب سنین ۱۳ سال و بالاتر	در تمام مدت برنامه/فیلم نشان داده می‌شود (می‌تواند نیمه شفاف باشد). پخش، فقط بین ساعات ۹:۳۰ شب و ۵ صبح مجاز است.
	18+: مناسب سنین ۱۸ سال و بالاتر	در تمام مدت برنامه / فیلم نشان داده می‌شود (می‌تواند نیمه شفاف باشد). پخش آن فقط بین ساعات ۱۲ شب و ۵ صبح مجاز است.

تجهیزات و تمهیدات فنی (V- Chip): در میان این کشورها، در امریکا و فرانسه، تجهیزات و تمهیدات فنی برای اجرای مکانیزه و دقیق نظام درجه‌بندی در هنگام پخش و دریافت سیگنال برنامه‌ها در نظر گرفته شده است. برنامه‌های با درجه‌بندی نامناسب برای کودکان، باید با سیگنال رمزگذاری شده پخش شوند تا به وسیله تلویزیون مجهز به V- Chip دریافت نگردد، مگر آنکه والدین (یا هرکس دیگری که دستگاه تلویزیونی را کنترل می‌کند) برای دریافت این برنامه‌ها، رمز را وارد کنند.

به موجب قانون در کشور امریکا، سازندگان دستگاه‌های تلویزیون از سال ۲۰۰۰، ملزم به تعبیه این تراشه در همه دستگاه‌های جدید تلویزیون با صفحه‌نمایش بزرگ‌تر از ۱۳ اینچ هستند. همچنین مبدل‌های دیجیتال به آنالوگ، یا دستگاه ستاک‌باکس، برای تلویزیون‌های قدیمی‌تر، یعنی تلویزیون‌های آنالوگ که از آنتن استفاده می‌کنند هم باید V-Chip داشته باشند. علاوه بر آن، رایانه‌های شخصی که گیرنده تلویزیونی و نمایشگر ۱۳ اینچی و بزرگ‌تر دارند، باید مجهز به این فناوری باشند. این فناوری که

1. Violence Chip

به وسیله والدین فعال می‌شود، در تطابق با نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، آنها را قادر می‌سازد تا از پخش برنامه‌هایی که حاوی محتوای جنسی، خشن یا سایر مواردی است که به نظرشان برای کودکانشان زیانبار است، ممانعت کنند.

زمان آستانه شب و حفاظ امن: همه نظام‌های درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، ساعات روزانه یا پخش معمول روز را ساعات پخش برنامه‌های عمومی قلمداد می‌کنند که برای پخش برنامه برای عموم مخاطبان، اعم از کوچک و بزرگ مناسب است؛ چه این زمان را با علامت یا نشانی خاص به معنی عمومی نشان دهند و چه علامتی ظاهر نشود. تعیین ساعتی از شب که بر اساس شرایط فرهنگی، اجتماعی، جغرافیایی و زیستی جوامع مختلف، به نظر ساعتی است که بیشتر بچه‌ها به خواب می‌روند و کمتر احتمال دارد بیدار بوده و مخاطب برنامه‌های تلویزیونی در آن ساعت از شب باشند، یکی از مسائل مهم نظام‌مندی و تنظیم مقررات پخش برنامه‌های تلویزیونی است. هرچند هیچ ساعتی را نمی‌توان یافت که بتوان به قطعیت مدعی شد که هیچ کودک یا نوجوانی در آن زمان بیدار نیست یا تلویزیون تماشا نمی‌کند. با این حال، تعیین ساعتی از شب به عنوان زمان آستانه شب که مخاطبان رسانه تلویزیون را بیشتر بزرگسالان و نه افراد کم‌سن و سال تشکیل می‌دهند، ضروری است. این زمان از یک سو بیانگر آن است که در طول روز و تا قبل از آن ساعت، هیچ‌یک از برنامه‌ها حتی اگر خاص کودکان تهیه نشده باشد، اما برای آنها نامناسب نیست و تأثیرات نامناسب یا زیانباری بر روی آنها ندارد یا این تأثیرات کم است، حتی اگر کودکان بدون حضور والدین یا بزرگ‌ترها به تماشای برنامه‌ها بنشینند. از سوی دیگر، تعیین ساعت یا زمان آستانه شب بیانگر آن است که از آن ساعت به بعد و البته با شیب زمانی مناسب، می‌توان برنامه‌هایی را پخش کرد که بیشتر برای افراد بالغ و بزرگتر مناسب باشد، نه افراد کم‌سن و کودکان یا نوجوانان. این ساعت تا ساعت معینی از صبح که احتمالاً افراد کم‌سن و سال نیز از خواب بلند می‌شوند و احتمال دارد به تماشای تلویزیون پردازند، امتداد دارد.

در اغلب کشورها، زمان آستانه با تعیین یک ساعت معین از شب، معمولاً ۹ یا ۱۰

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۵۷

شب (ساعت ۲۱ یا ساعت ۲۲) آغاز می‌شود. با این حال، برخی کشورها، با ملاحظات و حساسیت بیشتری نسبت به تماشای احتمالی کودکان و نوجوانان، این ساعت را زودتر آغاز می‌کنند.

در میان کشورهای مورد بررسی، زمان آستانه شب در امریکا و فرانسه ساعت ۲۲ شب تعیین شده است، با این تفاوت که در امریکا صرفاً همین ساعت است و در فرانسه این ساعت برای محتوای مناسب افراد بالای ۱۲ سال است و ساعت ۲۲:۳۰ برای محتوای مناسب افراد ۱۶ و ۱۸ سال به بالا تعیین شده است. این در حالی است که در مالزی برای محتوایی که مستلزم راهنمایی والدین برای افراد زیر ۱۸ سال است، این زمان ساعت ۱۹:۳۰ و برای محتوای مناسب افراد بزرگتر از ۱۸ سال همان ساعت ۲۲ تعیین شده است. در ترکیه نیز برای محتوای مناسب افراد بالای ۱۳ سال، ساعت آستانه پخش ۲۱:۳۰ در نظر گرفته شده و برای محتوای مناسب افراد ۱۸ سال به بالا، ساعت ۲۲ منظور گردیده است.

ساعت پایان این محدودیت زمانی نیز عموماً در همه کشورها بین ۵ تا ۶ بامداد است. همچنین، برخی کشورها با لحاظ حضور نداشتن کودکان و نوجوانان در خانه در ایام مدرسه، ساعات حفاظ امن را نیز در بین روز، بین ساعت ۱۲ ظهر تا ساعت ۱۵ بعدازظهر تعیین کرده‌اند که در این فاصله زمانی نیز می‌توان برنامه‌های خاص بزرگسالان را پخش کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی، ضمن آنکه بیانگر توجه و پایبندی رسانه‌ها به مسئولیت اجتماعی خود در قبال مخاطبان است، به افزایش کیفیت و سلامت ارتباط مخاطبان و رسانه‌ها منجر می‌شود و از پیامدهای ناخواسته یا نامطلوب برخی محتوای رسانه بر بخشی از مخاطبان آن می‌کاهد. ضمن آنکه به ارتقای «فرهنگ تماشا» و «سواد رسانه‌ای» مخاطبان کمک می‌کند. هر فرد درمی‌یابد که مخاطب همه پیام‌های رسانه

نیست، بلکه بهتر است پیام‌های متناسب خود را تماشا کند و از این طریق دست هنرمندان و برنامه‌سازان برای تولید محتوا و پیام و خلاقیت‌های هنری در تولید و ارائه پیام‌های متناسب مخاطبان دسته‌بندی شده نیز بازتر می‌شود؛ به عبارت دیگر، هم رسانه‌ها و هم مخاطبان، در فضایی مسئولانه ارتباط برقرار می‌کنند و هر دو از مسئولیت خود در این فضای ارتباطی آگاه‌اند.

همان‌گونه که اشاره شد، امروزه، اغلب کشورهای جهان، نسبت به تنظیم مقررات و ایجاد نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی اقدام کرده‌اند و ایران در شمار معدود کشورهایی است که فاقد نظام رسمی انسجام‌یافته‌ای مبتنی بر تعیین زمان آستانه شب و درجه‌بندی برنامه‌هاست.

این وضعیت، با وجود همه تلاش‌ها و دغدغه‌های فرهنگی و اجتماعی رسانه ملی، هم متناسب شأن و اعتبار رسانه در امر مسئولیت اجتماعی نیست، هم برنامه‌سازان را به منظور اجتناب از تأثیرات احتمالی نامطلوب بر کودکان و نوجوانان، مقید به ملاحظاتی بیش از حد متعارف می‌کند (چون پخش برنامه‌هایشان در ساعات معمول روزانه و بدون اطلاع‌رسانی یا هشدار انجام می‌شود) و هم احتمال تأثیرگذاری ناخواسته یا نامطلوب بر بچه‌ها همچنان وجود دارد.

بی‌تردید، طراحی و اجرای هر نظام خود انتظامی و حرفه‌ای صنفی در محیط و فضای کسب‌وکار رسانه‌ای، مستلزم انجام پژوهش علمی جامع است و با عنایت به ویژگی‌ها و تمایزات هر جامعه، ضرورت دارد تا هر کشور و جامعه‌ای با توجه به نظام اجتماعی، فرهنگی، هنجاری و رسانه‌ای خود نسبت به مطالعه علمی و طرح‌ریزی نظام ویژه خود اقدام کند؛ کما اینکه «خودنظام‌دهی رسانه‌ای به روش‌ها و آیین‌های گوناگون قابل تحقق است و کشورهای مختلف جهان، روش‌های متفاوتی را برای خودتنظیمی رسانه‌ای ایجاد و به کار می‌برند» (انصاری، ۱۳۹۰، ص ۱۰۰).

بررسی‌ها نشان می‌دهد، با وجود گذشت حدود سه دهه از طرح مباحث و اجرای نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در جهان و پیش از آن در خصوص آثار سینمایی، متأسفانه تاکنون در کشور ما پژوهش علمی جامعی در زمینه این موضوع انجام نشده و صرفاً معدود

نظام درجه‌بندی برنامه‌های تلویزیونی در امریکا، فرانسه، مالزی و ترکیه ❖ ۵۹

مقالات و یادداشت‌های مطبوعاتی، آن‌هم از سر دلسوزی و بدون پشتوانه مطالعات نظری و اسنادی لازم نگاشته شده است و این موضوع همچنان هم از بُعد نظری و علمی و هم از بُعد اجرایی و مقررات، مورد غفلت قرار گرفته است. در عمل نیز، به‌جز اقدام برخی سینماگران یا نهادهای مربوط (اعم از وزارت ارشاد یا شبکه‌های تلویزیونی) در نشانه‌گذاری خودساخته و اعلام محدودیت یا ممنوعیت تماشا برای گروه‌های سنی خاص، متأسفانه ایران همچنان فاقد قوانین، مقررات یا نظام مدون خاصی است که هم برگرفته از نظریه‌های علمی و هم متکی به پشتوانه‌های قانونی باشد. در این میان، برخی اقدامات در فضای مجازی صورت گرفته که لزوماً متناسب با فضای پخش تلویزیونی نیست.

این پژوهش، گام نخست مطالعه علمی جامع در خصوص مبانی فکری و نظری و نیز بررسی تطبیقی نظام‌های دیگر کشورها برای بهره‌گیری از تجربیات و دستاوردهای جهانی است. اهم یافته‌های نیز می‌تواند در پژوهش‌های آتی برای طرح‌ریزی و ایجاد نظام و مدل مطلوبی برای شبکه‌های تلویزیونی رسانه ملی مطرح نظر و مورد بهره‌برداری باشد، عبارت‌اند از: ایجاد نظام بر مبنای و در چارچوب قانون و دستورالعمل‌های مدون و شفاف؛ حاکمیت نهادی قانونی و مستقل برای وضع مقررات، نظارت و رسیدگی و مجازات متخلفان و برخورد قاطع با تخلفات به‌منظور نهادینه شدن خودکنترلی و نظارت درون‌زا؛ تعریف و تعیین محورها و مصادیق محتواها و موضوعات مشمول درجه‌بندی با توجه به میزان و شدت وجود هر محتوا در برنامه متناسب با درجه سنی معین شده؛ طراحی نظام نشانه‌ها متناسب با فرهنگ جامعه ایرانی اسلامی؛ و همچنین مقرر ساختن ساعت زمان آستانه پخش شبانه به‌عنوان مرز تقسیم برنامه‌های مناسب عموم از برنامه‌های خاص بزرگسالان.

بدیهی است در گام بعد، لازم است پژوهش‌های دیگری با عنایت به ویژگی‌ها، شرایط و اقتضائات فرهنگی کشور اسلامی مان و در چارچوب رسالت‌ها و ضوابط و مقررات رسانه ملی صورت گیرد تا نسبت به طرح‌ریزی و تدوین چنین نظامی برای شبکه‌های تلویزیونی رسانه ملی اقدام شود.

منابع

- انصاری، باقر. (۱۳۹۰). حقوق ارتباط جمعی. تهران: سمت.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۷). کودکان و رسانه‌های جمعی. تهران: اداره کل پژوهش و آموزش سیما.
- مک کوئیل، دنیس. (۱۳۸۸). درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی (ترجمه پرویز اجلالی). تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- مهدی‌زاده، سیدمحمد. (۱۳۹۱). نظریه‌های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی. تهران: همشهری.
- Baran, S. J. & Davis, D. K. (2011). **Mass Communications Theory; Foundations, Ferment, and Future** (Sixth Edition), Cengage Learning.
- Belmas, G. L.; Shepard, J. M. & Overbeck, W. E. (2016). **Major Principles of Media Law** (2016 Edition), USA: CENGAGE learning.
- Biagi, S. (2007). **Media Impact; an Introduction to Mass Media**, Thomson Wadsworth.
- Calvert, S. L. & Wilson, B.J. (2006). **The Handbook of Children Media and Development**, Wiley-Blackwell.
- CMCF. (2004). The Malaysian Communications and Multimedia Content Code, the Communications and Multimedia Content Forum of Malaysia.
- CSA. (2016). An Independent Authority to Protect Audiovisual Communication Freedom, Retrieved from, <http://www.csa.fr/en/The-CSA/An-Independent-Authority-to-Protect-Audiovisual-Communication-Freedom>.

CSA, The Classification of the Programs by the TV Channels,
Retrieved from,

<http://en.www.csa.fre05d.systranlinks.net/en/television/le-suivi-des-programmes/jeuness-et-protection-des-mineurs/la-signalitique-jeunesse/la-classification-des-programmes-par-les-chaines-de-television>.

CSA, Youth and Protection of the Minors, Retrieved from
<http://en.www.csa.fre05d.systranlinks.net/en/television/le-suivi-des-programmes/jeuness-et-protection-des-mineurs>.

Federal Communication Commission (2013). Understanding the TV Ratings, the TV Parental Guidelines.

Federal Communication Commission, FCC Consumer Guide; The V-Chip: Putting Restriction on What Your Children Watch, Retrieved from,
<http://www.fcc.gov/cgb/consumerfacts/vchip.html>.

IRIS. (1995). Turkey New Broadcasting Law, Retrieved from
<http://merlin.obs.coe.int/iris/1995/7/article10.en.html>.

IRIS. (2007). Turkish Broadcasting Code of Conduct, Retrieved from
<http://merlin.abs.coe.int/iris/2007/8/artile34.en.html>.

Russell, J. & Cohn, R. (2012). **Television Content Rating System**, Book on Demand.

Salomon, E. (2008). **Guidelines for Broadcasting Regulation**, UK: CBA.